

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

УДК 37.013.42 – 053.5

Л. І. Романовська

Логіка нашого дослідження зумовлена використанням системного підходу до з'ясування та визначення основних характеристик процесу соціально-педагогічної підтримки (СПП) дитячих громадських об'єднань (ДГО).

Доцільність дотримання *системного* підходу зумовлено тим, що соціально-педагогічну підтримку дитячих громадських об'єднань ми трактуємо як упорядковану множину взаємопов'язаних і взаємозумовлених складових, об'єднаних спільною метою та діючих у спільному соціальному середовищі. Системний підхід надає можливість теоретично обґрунтувати і практично втілити в життя ідею реалізації СПП ДГО як відкритої соціально-педагогічної системи, інтегративні інваріантні системотвірні зв'язки та відносини, виокремити основні і другорядні соціально-педагогічні впливи. Системний підхід також передбачає виявлення ролі та значення кожного суб'єкта СПП ДГО як відповідного елемента в процесі функціонування відкритої різнорівневої соціально-педагогічної системи.

Метою статті є визначення методологічних основ дослідження через залучення системного підходу до його обґрунтування.

Системний підхід до аналізу та трактування суті СПП ДГО зумовлено і тим, що призначення цього процесу полягає у впливі на соціальне середовище з метою створення сприятливих умов для створення та функціонування ДГО, життєдіяльності і життєвої реалізації потреб та можливостей дітей. Саме тому СПП ДГО містить у собі дії з актуалізації доцільності і необхідності її здійснення, розробки стратегій, проектів, програм підтримки дитячого руху, активізації зусиль органів державної влади й управління, недержавних

організацій, підприємницьких структур, соціальних педагогів, волонтерів, громадськості з надання всебічної СПП діяльності кожного дитячого об'єднання і створення оптимальних умов для життєдіяльності та соціалізації кожної дитини.

Соціально-педагогічна підтримка діяльності ДГО трактується нами як різновид соціально-педагогічної системи, оскільки вона має всі ознаки, притаманні такій системі: є основою теоретичного осмислення і побудови СПП діяльності ДГО; розкриває рівні здійснення цього процесу; містить певну сукупність взаємопов'язаних суб'єктів її здійснення на різних рівнях, функцій, напрямків, видів, форм діяльності, необхідних для створення цілеспрямовано організованого соціально-педагогічного впливу з метою здійснення поліваріантної за цілями, напрямками, формами, технологіями та задіяними суб'єктними ресурсами СПП діяльності ДГО; сприяє забезпеченню цільових, нормативних, технологічних і процесуально-результативних функцій СПП діяльності ДГО; сприяє досягненню цільової установки створення сприятливих умов життєдіяльності ДГО, життєдіяльності та соціалізації дітей.

Визначення СПП діяльності ДГО як системи передбачає такі основні етапи:

– визначення мети і завдань, які визначають суть та призначення функціонування системи;

– визначення елементів системи СПП діяльності ДГО, взаємозв'язок і взаємодія яких зумовлює цілісність системного підходу до вирішення досліджуваного процесу;

– визначення концептуальних підходів, що визначають спрямування й особливості СПП діяльності ДГО як системного явища і складають основу функціонування та об'єднання структурних компонентів системи. Такі концептуальні підходи, які зумовлюють суть СПП ДГО, і слугують об'єднанню структурних компонентів системи;

– визначення провідної ідеї, покладеної в основу функціонування системи й об'єднання її структурних елементів. Такою ідеєю у нашому дослідженні є

реалізація СПП діяльності ДГО з метою створення сприятливих умов функціонування ДГО, життєдіяльності та соціалізації дітей;

– виявлення зв'язків між елементами системи;

– виявлення і характеристики суб'єктів, що забезпечують реалізацію мети та завдань функціонування системи СПП діяльності ДГО й об'єктів (у нашому дослідженні це – члени ДГО як основна мета функціонування системи);

– визначення змінних складових системи (такими змінними є: напрямки, форми і методи; умови здійснення процесу СПП діяльності ДГО; кадрове, матеріально-технічне та інформаційне забезпечення системи СПП діяльності ДГО);

– визначення процесів управління системою;

– перевірка теоретичних положень шляхом поетапного впровадження системи в практику соціально-педагогічної діяльності (у контексті нашого дослідження – у практику СПП діяльності ДГО), тобто проведення соціально-педагогічного експерименту;

– моніторинг та оцінка ефективності функціонування СПП діяльності ДГО;

– пошуково-дослідна діяльність з удосконалення теоретичних і практичних аспектів функціонування системи СПП діяльності ДГО;

– затрати й аналіз показників ефективності функціонування системи СПП діяльності ДГО.

Соціально-педагогічна теорія здійснила значний прогрес, розглядаючи соціально-педагогічний процес як динамічну систему. Таке уявлення дає нам підстави для осмислення і розуміння СПП діяльності ДГО як складної динамічної системи, що надає нам можливість, окрім виокремлення структурних елементів системи, аналізувати численні зв'язки та відносини між ними, які реалізуються у процесі діяльності провідних суб'єктів здійснення цього процесу. Такий підхід до трактування СПП діяльності ДГО є важливим для осмислення практики функціонування й управління цим процесом на різних рівнях його здійснення. Структуру системи СПП діяльності ДГО

складають елементи, а також зв'язки між ними. Розуміння і врахування цих зв'язків складає основу вдосконалення організації, управління та забезпечення якості досліджуваного процесу.

Реалізація СПП діяльності ДГО характеризується рівнями організації, управління, результативності, концептуального, технологічного, кадрового, організаційно-методичного, матеріально-технічного, фінансового забезпечення, виокремлення яких відкриває шлях до обґрунтування рівнів здійснення досліджуваного процесу, що сприяють осмисленню цілісності, складності і динамічності його здійснення.

Аналіз процесу СПП діяльності ДГО як системи свідчить, що цей процес на практиці складається з певних підсистем, які взаємопов'язані між собою. Підсистеми характеризують, а у практичному контексті передбачають: ініціювання, здійснення, реалізацію, сприяння і виконання СПП ДГО органами влади, державними структурами, державними громадськими інституціями, волонтерами, батьками та іншими суб'єктами на різних рівнях.

У результаті проведеного аналізу факторних взаємозв'язків суб'єктів системи й інфраструктури функціонування соціальних інститутів і ДГО, вважаємо за доцільне подати структуру СПП ДГО трьома рівнями (компонентами) її функціонування: здійснення СПП ДГО на всеукраїнському (макро-), регіональному (мезо-) та місцевому (мікро-) рівнях. Трьохрівнева структура системи СПП ДГО на всеукраїнському (макро-), регіональному (мезо-) і місцевому (мікро-) рівнях зумовлена доцільністю створення відкритого, соціально-сприятливого для функціонування дитячих об'єднань суспільства соціуму, яке цілісно та всерйоз сприймає і реагує на інтереси, умови життя, ідеї й ініціативи дітей, здійснює підтримку ДГО у масштабах країни, регіону (області, міста, району, села), дитячого об'єднання та конкретної дитини. Такий підхід до виокремлення певних рівнів (підсистем) у контексті нашого бачення є достатнім для характеристики часткових форм їх існування.

Макрорівень СПП ДГО трактуємо як різноманітні форми діяльності, що здійснюються на рівні держави міністерствами, державними службами, центральними органами управління дитячими об'єднаннями, політичними партіями, громадськими об'єднаннями, педагогічними, громадськими діячами, науково-дослідними установами тощо.

Підтримку дитячих громадських об'єднань на макрорівні забезпечує державна молодіжна політика. Вона є основною умовою існування сучасних громадських дитячих об'єднань. Ми погоджуємося з думкою Р. Литвак, що державну підтримку ДГО слід розуміти як систему державних гарантій і стимулів діяльності цих об'єднань в інтересах соціального становлення дітей та підлітків [3, с. 362].

У сучасних умовах функціонують служби, які покликані на державному рівні ініціювати, реалізувати та надавати різноманітну підтримку ДГО, у тому числі і соціально-педагогічну. Такими є Державна служба молоді та спорту України, Державний Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Служба України з питань протидії ВІЛ-інфекції/Сніду та інших соціально-небезпечних захворювань тощо.

Серед основних проблем підтримки діяльності ДГО на макрорівні членами експертної групи було названо: недостатня забезпеченість законодавчо-нормативними актами, що б закріплювати загальноцивілізаційні цінності, принципи, технології, норми взаємодії дітей і суспільства в особі різноманітних соціальних інститутів; невизначеність критеріїв та умов моніторингу ефективності функціонування ДГО, сприятливості і відповідності середовища і суспільних відносин потребам та інтересам дітей; тощо.

На мезорівні СПП ДГО здійснюють місцеві органи влади й органи управління молодіжною політикою. Зокрема, такі як управління у справах сім'ї та молоді і центри, які при них функціонують (Молодіжні центри праці, Молодіжні методичні центри та ін.); управління з питань туризму; управління з питань фізичної культури і спорту; управління освіти і науки; управління охорони здоров'я та ін.

Мезорівень, тобто регіональний рівень, є найбільш оптимальним з адміністративної точки зору рівнем організації СПП ДГО, оскільки порівняно обмежена територія адміністративної одиниці забезпечує в її межах однорідність соціальних, економічних, національних умов і проблем. Разом із тим, саме на цьому рівні здійснюється місцеве самоврядування, тобто існують необхідні повноваження у розпорядженні майном, фінансами, створенні та реорганізації закладів тощо.

Важливість здійснення СПП ДГО на регіональному рівні в сучасних умовах зростає у зв'язку з децентралізацією державного управління і зростанням ролі територіальних громад. Проте, для цього держава має забезпечити законодавче поле [1, с. 264].

Причинами недостатньої ефективності СПП на мезорівні члени експертної групи вважають недостатню налагодженість взаємодії, відомчу обмеженість та міжвідомчу неузгодженість в організації діяльності, відсутність організаційно-методичних підходів у реалізації міжвідомчої взаємодії як діяльності ДГО, у матеріальній і навчально-методичній підтримці їх діяльності, у підготовці кадрів для роботи з ними та реалізації СПП їх діяльності. Основними проблемами СПП діяльності на мезорівні є відсутність системних підходів до організації діяльності всієї сукупності закладів та фахівців, які працюють з дітьми і молоддю, а також підготовка кадрів до роботи з ДГО. Тому більш ефективну організацію СПП ДГО необхідно розглядати як завдання побудови системи взаємопов'язаних та взаємообумовлених закладів і служб різного профілю, що об'єднують різноманітних фахівців: соціальних педагогів, психологів, медиків, соціальних працівників, а також відповідних органів управління, які у сукупності вирішували б проблему СПП діяльності ДГО.

Мікрорівень цілісної системи СПП, який передбачає безпосередню взаємодію з членами ДГО, є відповідальним за формування та розвиток діалогових відносин і спілкування дорослих та дітей, а в широкому контексті – формування довірливих відносин суспільства з дітьми з приводу їх власних

потреб, побажань, мрій, страхів, побоювань і проблем, створення сприятливих умов для пізнання соціуму та реалізації себе в ньому.

Соціально-педагогічну підтримку ДГО на мікрорівні покликані здійснювати суб'єкти, максимально наближені до їх діяльності: керівники ДГО, соціальні педагоги, педагоги загальноосвітніх навчальних закладів, психологи, волонтери, працівники обласних і міських ЦССДМ, дитячо-молодіжних центрів, працівники державних та приватних підприємств, громадських формувань громадян місцевого самоврядування. В їх компетенції знаходяться надзвичайно важливі проблеми побудови продуктивної системи діяльності дітей, конструктивного визначення напрямків, цілей, завдань, змісту, форм і методів роботи ДГО, підтримки емоційної атмосфери у дитячому колективі, а також правильна організація взаємодії дітей та дорослих. Функціонально СПП ДГО передбачає: громадську діяльність, спрямовану на створення сприятливих умов у суспільстві для функціонування ДГО; діяльність, спрямовану на створення сприятливих умов для виховання, розвитку і формування дитини – члена громадської організації; організаційно-матеріальну, навчально-методичну, кадрову діяльність, спрямовану на підтримку та розвиток організації і створення сприятливих умов для життєдіяльності дітей.

Вважаємо за доцільне зауважити, що колектив дитячого об'єднання є специфічним за своїми соціально-психологічними параметрами. Тому до суб'єктів, які здійснюють СПП ДГО на мезорівні, (соціальних педагогів, психологів, педагогів, волонтерів та інших осіб) висуваються особливі вимоги. Ми підтримуємо позицію дослідників, які вважають, що безпосереднє керівництво наданням СПП ДГО має здійснювати соціальний педагог, який працює з дітьми у соціумі [2, с. 358]. Власне соціальний педагог покликаний здійснювати планування, реалізацію, взаємоузгодження діяльності, надання навчально-методичної допомоги і моніторинг діяльності суб'єктів СПП. Реалізувати ці важливі завдання можливо при наявності належних наукових знань, знанні сучасних педагогічних технологій СПП ДГО.

У контексті здійснюваного дослідження важливо виокремити *базові компоненти* системи СПП ДГО. Такими компонентами є системотвірні та змінні складові.

Аналіз наукових досліджень з теорії і практики СПП діяльності дитячих об'єднань свідчить, що системотвірними компонентами системи СПП ДГО є: концептуальні підходи до здійснення СПП діяльності ДГО, стратегії соціальної політики, законодавчо-нормативне її врегулювання, загальнодержавні концепції, мета, завдання, принципи, функції, програми діяльності ДГО, процес СПП ДГО та його кінцевий результат (ефективність здійснення СПП діяльності ДГО).

Соціально-педагогічну підтримку діяльності ДГО доцільно базувати на таких концептуальних підходах: гуманістичному, який передбачає взаємодію з дитиною з позиції її інтересів і потреб на основі пріоритету гуманістичних цінностей; аксіологічному, що уможлиблює здійснення СПП діяльності ДГО чи окремої дитини на основі визнання її як вищої цінності та мети суспільного розвитку; особистісно-діяльнісному, який допускає можливість здійснення СПП на основі співробітництва, підтримуючи її ініціативи, і надає змогу членам ДГО зайняти суб'єктну позицію у процесі діяльності ДГО і формування особистісних якостей; соціалізаційному, що забезпечує актуалізацію процесів пізнання, самовиховання, життєвого самовизначення.

Система СПП діяльності ДГО не зводиться до жодної з її підсистем, якими б значущими вони не були. Соціально-педагогічний процес СПП діяльності ДГО як система не є ідентичним системі відбування цього процесу. У ролі систем, в яких відбувається процес СПП діяльності ДГО, виступає система дитячого руху в Україні, система всеукраїнських, регіональних, місцевих дитячих об'єднань, конкретне дитяче об'єднання, суб'єкти СПП діяльності ДГО, напрямки, форми, функції СПП діяльності ДГО тощо. Функціонування кожної підсистеми зумовлюють певні умови. Такими умовами є, наприклад, стратегії соціальної політики; концепції, програми (загальнодержавного, регіонального, місцевого рівнів) СПП діяльності ДГО;

умови кадрового, організаційно-методичного, матеріально-технічного, фінансового забезпечення СПП діяльності ДГО.

До змінних складових системи відносимо соціально-педагогічні умови здійснення СПП, змістовий і технологічний компоненти СПП, умови кадрового, матеріально-технічного, фінансового, науково-методичного забезпечення, методика моніторингу та результативність процесу СПП діяльності ДГО.

Авторську модель системи СПП ДГО подано на рисунку. Вона складається з трьох частин: у центральній частині подано можливі рівні СПП діяльності ДГО; у лівій – системотвірні компоненти; у правій – змінні.



Система соціально-педагогічної підтримки діяльності дитячих громадських об'єднань

Отже, ефективність функціонування будь-якої системи, у тому числі й системи СПП діяльності ДГО, зумовлюється оптимальністю її структури в цілому, підсистем і структурних ланок та зв'язку між ними.

З позиції системного підходу всі структурні компоненти системи СПП діяльності ДГО мають оптимально стимулювати активний стан усіх складових компонентів системи: цільового, нормативно-правового, функціонального, змістового, процесуально-діяльнісного, організаційно-управлінського, кадрового, моніторингово-корекційного й інших в єдності.

Система СПП ДГО має здатність до самоорганізації, саморозвитку, що виявляється в модернізації, інноваційних підходах та адаптивності її до змінних умов реального буття.

Список використаної літератури

1. Гиль, С. С. Муниципальная система социально-педагогической поддержки молодежных инициатив: теория и практика : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Сергей Сергеевич Гиль. – Оренбург, 2001. – 336 с.

2. Корнеева, Н. Ю. Социально-педагогическая поддержка подростков в условиях дополнительного образования : дисс. ... кандидата пед наук : 13.00.01 / Наталья Юрьевна Корнеева. – Магнитогорск, 2004. – 181 с.

3. Литвак, Р. А. Педагогические основы деятельности детских общественных объединений в современных условиях : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.07 / Римма Алексеевна Литвак. – Екатеринбург, 1997. – 389 с.

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент Полюк В. С.